

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра астрономії та космічної інформатики

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-
педагогічної роботи

_____” _____ 2021 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Методи космічної інформатики

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ магістерський _____
галузь знань _____ 04. Природничі науки _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ 104. Фізика та астрономія _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ астрономія та космічна інформатика _____
(шифр і назва)
спеціалізація _____ астрономія та космічна інформатика _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ обов’язкова _____
(обов’язкова / за вибором)
факультет _____ фізичний _____

2021_ / 2022_ навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету (інституту, центру)

“ 31 ” _____ серпня _____ 2021_ року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)
Станкевич Д. Г., кандидат фіз.-мат наук, доцент кафедри астрономії та космічної інформатики
Скорик А., кандидат фіз.-мат наук, викладач кафедри астрономії та космічної інформатики

Протокол від “ 5 ” _____ липня _____ 2021 року № 12

Завідувач кафедри астрономії та космічної інформатики

_____ Шкуратов Ю. Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
_____ фізичного факультету _____
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ 31 ” _____ серпня _____ 2021_ року № 1

Голова методичної комісії _____ фізичного факультету _____

_____ Макаровський М. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “**Методи космічної інформатики**” складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки

_____ магістра _____
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності (напрямку) _____ 104 фізика та астрономія _____

освітня програма _____ астрономія та космічна інформатика _____

спеціалізації _____ астрономія та космічна інформатика _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є навчити студентів основам досліджень астрономічних сигналів із застосуванням мови програмування Python. До них відносяться робота з великими масивами даних, статистична обробка сигналів, візуальне представлення результатів тощо.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- 1) ознайомлення студентів із мовою програмування Python та основним бібліотекам, які використовуються для наукових та, зокрема, астрономічних проблем;
- 2) ознайомлення студентів із основними сучасними задачами астрофізики, які потребують вирішення методами програмування.

1.3. Кількість кредитів: 7

1.4. Загальна кількість годин: 210

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
6-й	-й
Семестр	
1 і 2-й	-й
Лекції	
год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
11 год.	год.
Лабораторні заняття	
81 год.	год.
Самостійна робота	
118 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

1. Знати основи мови програмування Python: формат даних, структури даних, робота з файлами тощо;
2. вміти налаштувати середовище програмування Python та необхідні пакети та бібліотеки за допомогою пакету Anaconda;
3. знати такі бібліотеки Python: NumPy, Matplotlib, Pandas, Astropy, Pyplot;
4. ознайомитись з поширеним в астрономічних дослідженнях форматом даних FITS, знати з чого він складається, яким чином зберігаються дані та як з ним працювати;
5. вміти працювати з форматом *.jds, в якому зберігаються дані спостережень радіотелескопу УТР-2;
6. вміти виконувати модельні розрахунки, що пов'язані із дослідженнями радіопульсарів, до яких відносяться усунення дисперсійної затримки, оцінка точного періоду обертання тощо;
7. вміти виконувати астрометричні розрахунки, які пов'язані з переходом від однієї системи координат в іншу;
8. ознайомитись з інформацією про застосування машинного навчання в астрономічних задачах;
9. вміти шукати, читати та аналізувати наукову літературу, зокрема публікації у фахових журналах, за темою досліджень.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Основи програмування на Python

Тема 1. Мова програмування Python. Перші програми.

Зміст. Установка та налаштування Python. Пакет Anaconda. Оболонка Jupyter Notebook. Числові змінні та операції над ними. Строковий формат даних. Структури даних List, Tuple та Dictionary. Принципи векторизації алгоритмів обробки даних.

Тема 2. Робота з даними.

Зміст. Цикли та ітерації. Логічні операції та маски. Робота з файлами: запис, зчитування та збереження у файли. Сортування даних.

Тема 3. Стандартні бібліотеки NumPy, SciPy та Matplotlib.

Зміст. Математичні операції над багатовимірними структурами даних за допомогою бібліотек NumPy та SciPy. Графічне представлення даних за допомогою бібліотеки Matplotlib.

Тема 4. Модульність у програмі.

Зміст. Функції та модулі. Структура програми. Процес налагодження програми.

Розділ 2. Основні типи даних в космічній інформатиці

Тема 5. Цифровий формат даних csv (Comma-Separated Values).

Зміст. Робота з таблицями. Імпорт документів у csv форматі. Бібліотека Pandas для ефективної роботи з форматом даних csv.

Тема 6. Цифровий формат даних FITS (Flexible Image Transport System).

Зміст. Структура формату даних FITS. Зображення, таблиці та бази даних в цьому форматі.

Тема 7. Формат даних радіотелескопу УТР-2 jds.

Зміст. Знайомство із форматом jds. Інформація, що зберігається у хідері. Запис даних у режимах: хвильовому, спектральному та кореляційному виглядах. Обробка даних спостережень пульсарів.

Розділ 3. Основи цифрового аналізу сигналів.

Тема 8. Аналоговий та цифровий сигнал.

Зміст. Різні уявлення сигналу. Дискретизація аналогового сигналу. Теорема Найквіста. Проблема вибірки. Побудова динамічного спектру. Динамічний діапазон.

Тема 9. Спектральний аналіз цифрового сигналу.

Зміст. Періодичні сигнали. Спектральна композиція сигналів. Дискретне Фур'є перетворення. Теорема Парсеваля.

Тема 10. Кореляційний аналіз цифрового сигналу.

Зміст. Функція коваріації. Функція кореляцій. Функція згортки. Передатна характеристика. Теорема про згортку. Часова та частотна області уявлення сигналу.

Тема 11. Чистка цифрового сигналу від завад.

Зміст. Поняття шумів, корисного сигналу та співвідношення сигнал / шум. Білий шум. Фільтрація даних в частотній області. Віконні операції в часовій області.

Розділ 4. Статистична обробка сигналів.

Тема 12. Робота з великими масивами даних.

Зміст. Визначення основних статистичних величин масиву даних. Оцінка часу обробки та необхідної оперативної пам'яті обчислювальної техніки виходячи з об'єму даних. Оцінка складності алгоритму обробки сигналів.

Тема 13. Апроксимація даних.

Зміст. Лінійна, квадратична та поліноміальна апроксимація даних. Інтерполяція та екстраполяція.

Тема 14. Баєсовий підхід до аналізу астрономічних даних.

Зміст. Теорема Байєса. Баєсовий підхід до радіоастрономічних спостережень.

Тема 15. Машинне навчання в астрономічних задачах.

Зміст. Основні методи та алгоритми машинного навчання. Оцінка типу завад в радіоастрономічних спостереженнях. Пошук пульсарів та транзйентних джерел випромінювання. Визначення типу джерела радіовипромінювання методами машинного навчання.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		о	л	п	лаб	інд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ I. Основи програмування на Python												
Тема 1.	14		1	5		8						
Тема 2.	13			5		8						
Тема 3.	14		1	5		8						
Тема 4.	13			5		8						
Разом за розділом 1	54		2	20		32						
Розділ II. Основні типи даних в космічній інформатиці.												
Тема 5.	13		1	6		6						
Тема 6.	13		1	6		6						
Тема 7.	15		1	8		6						
Разом за розділом II	41		3	20		18						
Розділ III. Основи цифрового аналізу сигналів.												
Тема 8.	12		1	5		6						
Тема 9.	12		1	5		6						
Тема 10.	12		1	5		6						
Тема 11.	12			6		6						
Разом за розділом III	58		3	21		34						
Розділ IV. Статистична обробка сигналів.												
Тема 12.	12		1	5		6						
Тема 13.	12		1	5		6						
Тема 14.	12		1	5		6						
Тема 15.	11			5		6						
Разом за розділом IV	57		3	20		34						
Усього годин	210		11	81		118						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вступні програми мовою програмування Python: математичні розрахунки, робота зі строками, логічні операції, введення та виведення даних.	5

2	Розрахунок мас галактик по розподіленню швидкості з бібліотекою Astropy	5
3	Конвертація систем координат з бібліотекою Astropy.	5
4	Оцінка точного значення періоду обертання пульсару.	5
5	Зчитування інформації з текстового файлу астрономічного каталогу та її графічне уявлення.	6
6	Побудова зображення даних у FITS форматі.	6
7	Відкриття та запис заголовку файлу у JDS форматі (радіотелескопа УТР-2).	8
8	Побудова динамічних спектрів з даних у хвильовому вигляді, які були зареєстровані на радіотелескопі УТР-2.	5
9	Побудова спектральних характеристик даних радіоастрономічних спостережень. Побудова спектрів пульсарів.	5
10	Оцінка впливу розсіяння у МЗС на імпульсну характеристику сигналу від пульсара.	5
11	Чистка від завад радіоастрономічних сигналів.	6
12	Оцінка спектральних характеристик сигналу з використанням паралельного програмування на багатьох процесорах.	5
13	Апроксимація даних методом статистичних випробувань. Моделювання форми кривої блиску.	5
14	Калібрування радіоастрономічних спостережень з урахуванням Баєсовського підходу.	5
15	Пошук пульсарів та транзйентних джерел випромінювання методами машинного навчання.	5
	разом	81

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Конвертація радіальних швидкостей у стандартну систему спокою з бібліотекою Astropy.	32	звіт
2	Конвертація кольорового зображення у JPG форматі у зображення у FITS форматі.	18	звіт
3	Конвеєрний алгоритм усунення дисперсійної затримки для великого масиву даних.	34	звіт
4	Оцінка спектрального потоку точкового радіоджерела випромінювання в рамках Баєсовського підходу	34	звіт
	разом	118	

6. Індивідуальні завдання

Лабораторні завдання з використанням комп'ютерів.

7. Методи контролю

Прийняття поточних лабораторних робіт, звітів про виконання самостійної роботи та залікової роботи.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання		
--	--	--

Розділ 1				Розділ 2			Розділ 3				Розділ 4			Контр. робота		Індив. завдання	Разом	Екзамен (залікова робота)	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	1	2				
2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	4	2	2	2	10	10	10	60	40	100
																			100

T1, T2 ... – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Kristen Rohlfs. Tools of radio astronomy. Springer-Verlag, 1986. - 319 p.
2. Željko Ivezić, Andrew J. Connolly, Jacob T VanderPlas, Alexander Gray, Statistics, Data Mining, and Machine Learning in Astronomy: A Practical Python Guide for the Analysis of Survey Data, Princeton University Press, 5 jan. 2014 p. - 552 p.
3. Mark Lutz. Learning Python, 5th Edition. O'Reilly Media, June 2013. - 1648 p.
4. Allen Downey, Jerey Elkner, Chris Meyers. How to think like a computer scientist : learning with Python. Green Tea Press, Wellesley, Massachusetts. April 2002. - 262 p.
5. Allen B. Downey. Think DSP: Digital Signal Processing in Python. Green Tea Press, Wellesley, Massachusetts. 2014. - 152 p.

Допоміжна література

1. Daniel M. Faes. Use of Python programming language in astronomy and science. arXiv:1807.04806v1 [astro-ph.IM] 12 Jul 2018
2. Matthew Pitkin. Psrpy: a python interface for querying the ATNF pulsar catalogue. Journal of Open Source Software, 3(22), 538. arXiv:1806.07809v1 [astro-ph.IM] 5 Jun 2018
3. Arrykrishna Mootoovaloo, BAYESIAN MODEL SELECTION WITH APPLICATIONS TO RADIO ASTRONOMY, University of Cape Tow, February 2017. - 146 p.
4. Mikhail A. Belyaev. PICSar2D: Public Release. arXiv:1707.01598v1 [astro-ph.HE] 5 Jul 2017

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне

1. Documentation for the current Python version (2.6): docs.python.org
2. Documentation and tutorials for SciPy and Numpy at the SciPy website: www.scipy.org/
3. Matplotlib's documentation: matplotlib.sourceforge.net/contents.html
4. Documentation for the current Astropy package <http://www.astropy.org/>
5. Python for Astronomers: <http://www.astropython.org/>
6. Python for Physics and Astronomy:
http://prancer.physics.louisville.edu/astrowiki/index.php/Python_for_Physics_and_Astronomy
7. Notes on the Essentials of Astronomy Data:
<http://home.fnal.gov/~neilsen/notebook/astroImagingDataReduction/astroImagingDataReduction.html>
8. The FITS Support Office: <https://fits.gsfc.nasa.gov>
9. Applications of machine learning in astronomy:
http://www.mpia.de/~calj/amla_ss2009/introduction.pdf
10. Coursera online course: Data-driven Astronomy. <https://www.coursera.org/learn/data-driven-astronomy/>